

Hrdinové ve stínu šibenice

Počáteční období nedemokratického režimu bývají často typická vysokou mírou násilí, uplatňovaného proti skutečným i domnělým nepřítelům či oponentům režimu. Cílem je vždy zastrašit a umlčet projevy nesouhlasu s režimem. Nejinak tomu bylo v poúnorovém Československu, i když zde platí, že násilí, represe a politické procesy byly československým komunistům do určité míry vnuceny Sovětským svazem. Sověští poradci se významně podíleli na přípravě a realizaci hlavních politických procesů. Klíčovou roli zde sehrála československá tajná policie – **Státní bezpečnost**. Ta sice zpočátku fungovala pod kontrolou komunistického vedení a sloužila jeho zájmům, ale po únoru 1948 a na počátku 50. let se z této podřízenosti do určité míry vymanila, stala se „státem ve státě“ a ve spolupráci se sovětskými agenty naháněla strach vysokým představitelům i řadovým členům KSČ. Pozici StB, dalších represivních orgánů včetně komunisty ovládnuté justice posílily represivní zákony, přijaté již v roce 1948 – **zákon č. 247/48 Sb. o táborech nucené práce**, zákon č. 231/1948 Sb. **na ochranu lidově demokratické republiky**, dále zákon č. 232/1948 Sb. **o státním soudu** a také **zákon č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti**.

V atmosféře vzrůstajícího mezinárodního napětí a rozbíhající se studené války rostla nespokojenost části obyvatel Československa, která odmítala přijetí kolektivizace a kritizovala výkon znárodněného hospodářství. Komunistické vedení potřebovalo odvést pozornost společnosti jiným směrem, ukázat na údajné viníky těchto problémů. Právě k tomu měly sloužit politické procesy. Podezřelými a následně obžalovanými se stávali především lidé projevující různými formami nesouhlas s novým režimem, věřící a církevní hodnostáři, lidé s nevyhovujícím „třídním“ původem, politici předúnorové třetí republiky, váleční hrdinové ze západní fronty, státní úředníci, ale také – předúnoroví podnikatelé, odmítající znárodnění či rolníci nesouhlasící s kolektivizací. Specifickou roli hráli intelektuálové. Řada z nich, zejména levicového smýšlení, s novým režimem ochotně spolupracovala, jiní, především katolicky či pravicově orientovaní, se postavili proti režimu.

Politické procesy probíhaly podle předem připraveného, téměř divadelního scénáře, od něhož se jeho aktéři (obvinění, soudci) nesměli odchýlit, přiznání k vykonstruovaným obviněním byla vynucována násilím, mučením či psychickým nátlakem. K vyděšení obyvatel sloužily sdělovací prostředky, zejména rozhlas a film, které do každé vesnice přenášely jednání Státního soudu. Ten spolu s prokuraturou poskytoval politickým procesům punc legality a legitimacy. Souzení byli zástupci všech vrstev společnosti, např. členové nekomunistických stran, armádní důstojníci, církevní představitelé a nakonec – i samotní vysocí funkcionáři KSČ a bezpečnostního aparátu. Tyto zvláštní procesy, v nichž z dnešního hlediska byli souzení původci tehdejších zločinů, měly zvláště absurdní podo-

bu. Poté, co jugoslávský komunistický vůdce **Josip Broz-Tito** vypověděl v roce 1948 poslušnost Stalinovi a odmítl podřízení Jugoslávie zájmům Sovětského svazu, zalekl se Stalin možnosti, že by tohoto příkladu mohli následovat další komunističtí předáci východní Evropy. To by mohlo ohrozit právě vznikající velmocenskou pozici SSSR v rozděleném světě. Proto nechal postupně vytipovat a obvinít vysoké politiky místních komunistických stran. Jejich smrt měla zamezit jakémukoli pomyšlení na rebelii proti Moskvě. V Československu bylo v rámci **procesu s generálním tajemníkem strany Rudolfem Slánským** popraveno 11 významných komunistů. Slovenská komunistická elita, v čele s Gustávem Husákem, který pomohl převratem na podzim 1947 vytvořit komunistický režim na Slovensku, byla v roce 1954 odsouzena k dlouholetým trestům vězení na základě obvinění z „buržoazního nacionalismu“.

Žalovaní byli Státní bezpečností obviňováni z nejtěžších zločinů: velezrada, špionáž, poškozování hospodářství, aby mohli být odsouzeni k nejvyšším trestům. Podle stále upřesňovaných odhadů bylo v Československu z politických důvodů **popraveno 248 občanů** v období 1948–1960; poslední politická poprava se odehrála v roce 1960 (skaut Vladivoj Tomek). Všechny rozsudky smrti v tzv. procesu se Slánským byly před jejich soudním vynesením schvalovány nejvyšším vedením KSČ. Většinu žádostí o milost nebylo vyhověno. Nejen tresty, ale i koncepci a vyznění procesů schvalovalo ministerstvo spravedlnosti a stranické orgány.

Proti popravám protestovala řada známých světových osobností. Kromě popravených spoluobčanů bylo dalších **21 440** donuceno k fyzicky i psychicky vysilujícímu **pobytu v táborech nucených prací**, přibližně **60 000** politicky „nespolehlivých“ vojáků muselo sloužit **v tzv. pomocných technických praporech** (obojí zrušeno v roce 1954). Nejotřesnějším příkladem zneužívání vězňů bylo jejich využívání **v pracovních táborech při uranových dolech** na Jáchymovsku, Hornoslavkovsku a Příbramsku. Vysoce kvalitní československá uranová ruda byla za směšné ceny vyvážena do Sovětského svazu a použita v prvních sovětských jaderných zbraních. Někteří historici se domnívají, že ložiska uranu byla hlavním důvodem pro udržení Československa ve sféře vlivu SSSR.

Z politických důvodů bylo podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky **odsouzeno více než 27 000 osob**, později podle trestního zákona dalších **více než 100 000 osob**. Počet rehabilitovaných podle rehabilitačního zákona z roku 1990 dosáhl počtu 257 864 osob. Přibližně 4 500 občanů nepřežilo věznění a dalších 282 spoluobčanů bylo zabito při pokusu o útěk za hranice do svobodného světa.

Politické popravy 50. let na dlouhou dobu zničily domácí politickou kulturu, vybudovanou v době Masarykovy první republiky. Vystrašení lidé ztratili odvahu a podepisovali petice žádající popravy.